

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ
ตำบลบุละบูโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี*

PROMOTION OF THE SANGAHAVATTHU PRINCIPLE FOR
THE STRENGTH OF THE BAN NAM DAM COMMUNITY
PULO PUYO SUBDISTRICT, NONG CHIK DISTRICT,
PATTANI PROVINCE

พระชนาธิป อธิปญโญ (แซ่ตั้ง)

Phra Chanathip Athipunyo (Satang)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช

Master of Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

Corresponding Author's Email: chanathip.06306@gmail.com

วันที่รับบทความ : 8 เมษายน 2569; วันแก้ไขบทความ 20 พฤษภาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 22 พฤษภาคม 2569

Received 8 April 2026; Revised 20 May 2026; Accepted 22 May 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุละบูโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี 2) เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) เพื่อส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุละบูโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะสำรวจและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล โดยนำข้อมูลจากที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ ประมวลความ สรุปผล และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

Citation:

* พระชนาธิป อธิปญโญ (แซ่ตั้ง). (2569). การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุละบูโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(4), 468-481.

Phra Chanathip Athipunyo (Satang). (2026). Promotion Of The Sangahavatthu Principle For The Strength Of The Ban Nam Dam Community Pulo Puyo Subdistrict, Nong Chik District, Pattani Province. Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(4), 468-481.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ผลการวิจัย พบว่า 1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเอง และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี 2. หลักสังคหวัตถุธรรม คือ หลักธรรมสร้างความสามัคคี ประกอบด้วยหลัก 4 ประการ อันได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาไพเราะและเป็นประโยชน์ 3) อตถจริยา คือ การกระทำที่เป็นประโยชน์ 4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย อันเป็นแนวทางนำไปสู่ความสงบสุข 3. การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโล๊ะปุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี นั้นสามารถแก้ปัญหาด้านการเสียสละ ด้านการสื่อสาร ด้านจิตอาสาและด้านการวางตัว ได้อย่างมีคุณภาพ โดยทำให้คนในชุมชนรู้จักแบ่งปันช่วยพัฒนาการสื่อสารให้สุภาพและเข้าใจกัน ลดความขัดแย้งส่งเสริมให้ทุกคนลงมือช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง เกิดจิตอาสาในชุมชนทำให้คนในชุมชนรู้จักวางตัวอย่างเหมาะสมนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริม, หลักสังคหวัตถุธรรม, ความเข้มแข็ง, ชุมชน

Abstract

The objectives of this research paper are to 1) study the concept of the strength of the Ban Nam Dam community Pulopuyo subdistrict, Nongchik district, Pattani province 2) study the Sangahavatthu Principle in the Buddhist scriptures, and, 3) promotion of the Sangahavatthu Principle for the Strength of the Ban Namdam community Pulopuyo subdistrict, Nongchik district, Pattani province. It is qualitative research in which data was collected by in-depth interview 20 people. In terms of data analysis and conclusion, obtained data were analyzed, synthesized, concluded, and presented in the form of descriptive way.

Findings were as follows: 1. The concept of a strong community is a community that has the ability to be self-reliant and solve problems effectively. Community members are united and able to cope with changes very well. 2. The principles of Sangahavatthu are Buddhist dhamma to creating harmony, consisting of four principles: 1) Dana almsgiving, 2) Piyavaca is beautiful and useful words, 3) Atthachariya is useful behavior, 4) Samanattata is the constant

placement of oneself which is the guide to peace. 3. Promotion of the Sangahavatthu Principle for the Strength of the Ban Namdam community Pulopuyo subdistrict, Nongchik district, Pattani province can solve the problems of sacrifice, communication, volunteerism and placement (in the community) with high quality by making people in the community know how to share and help develop communication to be polite and understand each other. Reduce conflicts and encourage everyone to take serious action to help each other. Volunteerism in the community makes people in the community know how to behave appropriately. That leads to a strong and sustainable community.

Keywords: Promotion, Sangahavatthu Principle, Strength, community

บทนำ

ในปัจจุบัน สังคมโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายมิติ ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อันส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตและค่านิยมของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ภายใต้บริบทของความเจริญก้าวหน้าและการแข่งขันที่เข้มข้น ผู้คนจำนวนมากมีแนวโน้มมุ่งเน้นการแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุและความก้าวหน้าทางอาชีพ มากกว่าการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณค่าทางจิตใจและหลักธรรมในการดำรงชีวิตสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาการขาดสติและสมาธิในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดความเครียด ความเบื่อหน่าย และความขัดแย้งในสังคมเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน ข้อจำกัดด้านเวลาและวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชน ทำให้การถ่ายทอดคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความกตัญญู ความเมตตา ความสามัคคี และความซื่อสัตย์ ลดน้อยลงอย่างต่อเนื่องการขาดหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมในหลายประการ อาทิ การเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม การขาดระเบียบวินัย และการขาดทิศทางการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและความสำเร็จทางอาชีพ โดยมิได้ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเห็นแก่ตัว การทุจริต และการขาดความโปร่งใสในสังคม

ชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติอย่างต่อเนื่องด้านสังคม เยาวชนมีแนวโน้มลดความผูกพันกับ

วัฒนธรรมท้องถิ่น และความสัมพันธ์ในชุมชนอ่อนแอลงการใช้เทคโนโลยีอย่างแพร่หลายส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลลดลงอีกทั้งยังปรากฏปัญหายาเสพติดและอาชญากรรมในบางพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นและรายได้ไม่แน่นอนสร้างความไม่มั่นคงให้ครัวเรือน ความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตรส่งผลต่อรายได้ของประชาชนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและการย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจด้านเทคโนโลยี พบช่องว่างระหว่างวัยและปัญหาข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือนรวมถึงความขัดแย้งทางความคิดและความห่างเหินทางสังคมที่เพิ่มขึ้นนอกจากนี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน

หลักสังคหวัตถุธรรม คือ แนวทางที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้า (ณรงค์ สุจันง, 2525) 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน 2) ปิยาจา 3) อตถจริยา 4) สมานัตตตา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง การสร้างความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือในชุมชน ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน การส่งเสริมกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน เช่น กลุ่มอาสาดูแลผู้สูงอายุสนับสนุนการทำบุญหรือกิจกรรมเพื่อส่วนรวม เช่น งานทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา การจัดอบรมทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้แก่ผู้นำชุมชนและประชาชนส่งเสริมการเจรจาและพูดคุยด้วยเหตุผล แทนการใช้ความรุนแรง ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น การส่งเสริมความเสมอภาคในสังคม ไม่แบ่งแยกชนชั้น วัย หรือฐานะให้เกิดความเท่าเทียม เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน และความสามัคคี อย่างไรก็ตาม การฟื้นฟูและส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมสามารถช่วยสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางวัตถุและจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่สงบสุขมีคุณภาพและอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างสันติสุข

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี” ซึ่งจะสามารถเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของผู้คนในชุมชนได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3. เพื่อส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี

การทบทวนวรรณกรรม

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหารจัดการตัวเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรมภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายพอยู่พอกินมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ (เสรี พงศ์พิศ, 2548) พระไตรปิฎก ในสังคหวัตถุสูตร ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึง สังคหวัตถุ ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมที่เป็นเครื่องสงเคราะห์) 4 ประการนี้ สังคหวัตถุ 4 ประการ คืออะไร? คือ ทาน (การให้) 1 เพยยวัชชะ (หรือ ปิยวาจา) เจริญไพเราะ 1 อตถจริยา (บำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน) 1 สมานัตตตา (ความเป็นผู้มีตนเสมอ) 1 นี้แล ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการ” (อง. จตกก. 21/32/50.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระมหาศุภนันท์ วรปญโญ (ว่องมกคเดช) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกะพังสุรินทร์ อำเภอมือง จังหวัดตรัง” ผลการวิจัย พบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกะพังสุรินทร์ อำเภอมือง จังหวัดตรังนั้นเพื่อ แก้ปัญหาด้านพฤติกรรม ปัญหาด้านจิตใจและปัญหาด้านปัญญานั้น พบว่า การรักษากาย วาจา ใจให้สงบไม่ก่อให้เกิดทุกข์และโทษ รับฟังเหตุผลของผู้อื่นด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นใช้ปัญญาพิจารณาคิดหาทางแก้ไขปัญหาก็จะลุล่วงไปได้ด้วยดีบนพื้นฐานของความประมาท และเป็นการเสริมสร้างการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (พระมหาศุภนันท์ วรปญโญ (ว่องมกคเดช), 2567)

พิมพ์ลภัส นัสบุสย์ ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย มีกรอบการบริหารงาน 6 ด้าน คือ 1) การปกครอง 2) การศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) การสาธารณูปการ และ 6) การสาธารณสงเคราะห์ 2. หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกมิตร เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การให้การเสียสละ การพูดจาให้สุภาพ การประพฤตินิสัยที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และการเป็นผู้มี

ความสม่ำเสมอ เพื่อให้การช่วยเหลือด้านปัจจัยต่างๆ การช่วยด้วยถ้อยคำ กำลังคน การร่วมเผชิญแก้ปัญหา มุ่งสงเคราะห์ และประสานคนให้เกิดความสามัคคีเพื่อให้การบริหารจัดการงานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ 3. การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 1) ทาน การให้ในสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นโทษต่อสังคม การเสียสละตนในด้านกำลัง ความสุขส่วนตัว และปัญญาที่พร้อมจะเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่น ทั้งที่เป็นอามิสทานและธรรมทาน 2) ปิยวาจา การพูดจาประสานงานด้วยถ้อยคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ พูดให้เกิดความสามัคคีและมีประโยชน์ 3) อตถจริยา การประพฤติปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ การชวนช่วยช่วยเหลือการเอาใจใส่ในสิ่งที่ประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา การทำตนเสมอต้นเสมอปลายถูกต้องตามกาลเทศะ เพื่อเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ทำงานอย่างเสมอต้นเสมอปลายลดปัญหาด้านการทำงานที่ไม่ต่อเนื่องให้น้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 3) อตถจริยาและ 4) สมานัตตตา เพื่อสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินการบริหารงานคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ลดระยะเวลาในการดำเนินงานวางแผนให้เหมาะสมกับงาน และการทำงานเกิดความคุ้มค่า ทำให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ (พิมพ์ลักษณ์ นัสบุสย, 2566)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการให้ทาน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามเดือดร้อน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรในสังคมการใช้วาจาที่สุภาพและจริงใจช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกส่งผลให้ชุมชนมีความสุข มีความร่วมมือ และสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นจึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนทั้งด้านสังคมและคุณภาพชีวิต

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารและศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลสำคัญในชุมชน มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้

3) ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนพระภิกษุ 3 พรรษาขึ้นไป 4 รูป ตัวแทนผู้นำชุมชน 4 คน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน 4 คน ตัวแทนประชาชนในชุมชน 8 คน รวม จำนวนทั้งหมด 20 รูป/คน

2. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน

2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษามาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

3) สรุป อภิปรายผล และแสดงข้อเสนอแนะ

4) จัดทำเป็นเล่มที่สมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง และจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ ชุมชนเข้มแข็งต้องมีความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนมีการยึดถือ คุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันสมาชิกมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนมีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องมีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงและสามารถพึ่งพาตนเองได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ เศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสมมีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและยั่งยืนสมาชิกมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและรับผิดชอบต่อสังคมมีความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนนำไปสู่

การพัฒนาชุมชนอย่างมั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืนในระยะยาว แต่ในปัจจุบันชุมชนบ้านน้ำคำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี กำลังประสบปัญหาต่างๆพองจะสรุปได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการเสี่ยสละ 2) ปัญหาด้านการสื่อสาร 3) ปัญหาด้านจิตอาสา 4) ปัญหาด้านการวางตัว

2. สังคหวัตถุธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมอย่างสงบสุขและเกื้อกูลกัน โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ การให้ (ทาน) ซึ่งหมายถึงการแบ่งปันหรือช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่มุ่งหวังผลตอบแทน การใช้วาจาอ่อนโยน (ปิยวาจา) ที่เน้นการสื่อสารอย่างสุภาพและสร้างสรรค์ การประพฤติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (อรรถจริยา) และการวางตนอย่างเหมาะสมเสมอภาค (สมานัตตตา) ซึ่งสะท้อนถึงการไม่แบ่งแยกและการเคารพซึ่งกันและกันหลักธรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างบุคคล เมื่อมีการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในระดับผู้นำและสมาชิกในสังคม จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ หลักสังคหวัตถุธรรมยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล โดยปลูกฝังคุณลักษณะด้านความเสี่ยสละ ความเมตตา และการเคารพผู้อื่น อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม อีกทั้งยังเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาสังคมและการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ หลักสังคหวัตถุธรรมจึงถือเป็นแนวทางเชิงจริยธรรมที่มีคุณค่าในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม และสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านจิตใจและโครงสร้างทางสังคม 3. การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำคำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี เพื่อแก้ปัญหาด้านการเสี่ยสละ ปัญหาด้านการสื่อสาร ปัญหาด้านจิตอาสาและปัญหาด้านการวางตัว(ในชุมชน)

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมสามารถแก้ปัญหาด้านการเสี่ยสละ โดยจะเห็นได้ว่าสังคหวัตถุธรรม คือ รากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การปลูกฝังคุณค่าของการเสี่ยสละในระดับบุคคลและสังคม เมื่อคนเริ่มให้ แบ่งปัน ช่วยเหลือ และวางตนอย่างเหมาะสม ปัญหาการขาดความเสี่ยสละในสังคมจะลดลง และนำไปสู่สังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและมีความสุขมากยิ่งขึ้น

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมช่วยแก้ปัญหาการสื่อสารได้โดยเน้นความเข้าใจและความเมตตาต่อผู้อื่น โดยทาน ช่วยให้แบ่งปันข้อมูลโดยไม่ปิดบัง ปิยวาจา ส่งเสริมการใช้ถ้อยคำ

สุขภาพ ทำให้ผู้ฟังยอมรับได้ง่ายอัตถจริยา ช่วยให้ผู้สื่อสารกระทำตนเป็นแบบอย่าง สร้างความน่าเชื่อถือสมานัตตตา ทำให้เกิดความเท่าเทียมในการสื่อสาร ลดช่องว่างระหว่างบุคคลเมื่อทุกฝ่ายมีเจตนาดีต่อกัน จะเกิดการรับฟังอย่างจริงใจลดความขัดแย้งจากการเข้าใจผิดหรือสื่อสารผิดพลาดส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานในองค์กรหรือสังคมสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจนำไปสู่การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การส่งเสริมหลักสังคหัตถุธรรมช่วยแก้ปัญหาด้านจิตอาสาได้โดยสร้างพื้นฐานของจิตใจที่เอื้อเฟื้อและมีเมตตาทาน ช่วยปลูกฝังนิสัยการเสียสละและแบ่งปันเพื่อส่วนรวมปิยวาจา ส่งเสริมการพูดจาดี มีน้ำใจ ทำให้การทำงานร่วมกันราบรื่นอัตถจริยา กระตุ้นให้ลงมือช่วยเหลืออย่างจริงจัง ไม่เพียงแค่พูดสมานัตตตา ส่งเสริมความเสมอภาค ลดการแบ่งชนชั้นหรือตำแหน่ง ทำให้จิตอาสาไม่รู้สึกถูกเอาเปรียบหรือถูกละเลยช่วยลดความขัดแย้งภายในกลุ่มจิตอาสา สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นอยากเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาส่งเสริมจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมหลักสังคหัตถุธรรมสามารถช่วยแก้ปัญหาด้านการวางตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะส่งเสริมให้บุคคลมีความเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การให้ทาน (ทาน) ช่วยลดความเห็นแก่ตัว ทำให้รู้จักแบ่งปัน ปิยวาจา ช่วยให้การพูดจาสุภาพ ไม่นำไปสู่ความขัดแย้งอัตถจริยา ทำให้ลงมือช่วยเหลือจริง ไม่วางตัวเฉยเมย และสมานัตตตา ช่วยใหวางตัวแบบเสมอภาค ไม่ถือตัวเหนือผู้อื่น หลักธรรมทั้ง 4 ข้อนี้จึงช่วยให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม อยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจและสันติสุข

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักสังคหัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี”

1) ผู้วิจัยสามารถนำอภิปรายได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี จะเห็นได้ว่าบ้านน้ำดำมีรากฐานของความเข้มแข็งที่ดี แต่ยังคงประสบปัญหาต่างมากมายในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาด้านการเสียสละ ปัญหาด้านการสื่อสาร ปัญหาด้านจิตอาสา ปัญหาด้านการวางตัว(ในชุมชน)ส่งผลให้เกิดความเปราะบางด้านเศรษฐกิจและสุขภาพ ความเหลื่อมล้ำ การศึกษาที่ไม่ทั่วถึง และการเข้าถึงทรัพยากรและองค์ความรู้ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนต่ำ เพื่อ

แก้ปัญหาเหล่านี้ จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีรวัฒน์ ญาณธีโร ได้วิจัยเรื่อง “ส่งเสริมพัฒนาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง ในการพัฒนาคณะสงฆ์ คือ การจัดสรรงบประมาณที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์มากที่สุดโดยเน้นเรื่องหลัก ๆ ที่จะพัฒนาคณะสงฆ์ เช่น เรื่องการศึกษาธรรม ศึกษาบาลี ซ่อมแซมส่งเสริมสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ ช่วยอบรมเผยแผ่หลักธรรม อนุเคราะห์และสงเคราะห์ ด้านการศึกษา การช่วยเหลือประชาชนทั้งจิตใจและสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ หาสิ่งกระตุ้นที่จะทำให้คณะสงฆ์ทำงานได้อย่างว่องไวชัดเจน จัดการให้เจ้าอาวาสทุกวัดอบรมหาความรู้เรื่องพระธรรมวินัย กฎหมายกฎหมายอาญาแพ่ง รบเร่ ประทุษร้าย การขัดแย้งของคณะสงฆ์และบ้าน อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเคารพกัน รู้จักมีการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ ช่วยกันสอดส่องดูแลให้ทั่วถึงสิ่งเหล่านี้ที่มีความโดดเด่นในแต่ละด้าน เพื่อหวังให้คณะสงฆ์จังหวัดลำปาง และประชาชนในชาติมี (พระมหาธีรวัฒน์ ญาณธีโร, 2562) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพิเชฐ ญาณธโร (โพธิ์ศิริ) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจต่อโลกธรรม 8” ผลการวิจัย พบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจต่อโลกธรรม 8 ผลการวิจัย พบว่า แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเลือกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เปิดใจรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้วนำมาพิจารณาโดยแยกแยะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่คำพูดและการกระทำที่ถูกต้อง และปัจจัยภายใน ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาองค์ประกอบแต่ละข้อในอริยมรรคมีองค์ 8 โดยการฝึกเจริญสติตามรู้ความเป็นไปของกาย เวทนา จิต และธรรมที่เกิดขึ้น ให้เห็นว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งเป็นธรรมดา และเมื่อเกิดวิกฤตแล้วสามารถตั้งสติและนำความเข้าใจเหล่านั้น มาจัดการกับสภาวะจิตใจของตนเอง โดยเข้าใจถึงความเป็นธรรมดาของความเปลี่ยนแปลงและละวางจากความยึดมั่นของตนได้ (พระพิเชฐ ญาณธโร (โพธิ์ศิริ), 2565)

2) หลักสังคหวัตถุธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและเกื้อกูลกัน ด้วยทาน ส่งเสริมการแบ่งปัน ทรัพยากร ความรู้ และแรงงานภายในชุมชน ปิยวาจา ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสื่อสารกันด้วยถ้อยคำสุภาพและสร้างสรรค์ อตถจริยา สนับสนุนให้ทุกคนช่วยเหลือกันด้วยการลงมือทำ ไม่ใช่

แค่พูด สมานัตตดา ส่งเสริมความเสมอภาค เคารพซึ่งกันและกัน ไม่แบ่งชนชั้นเมื่อใช้หลักธรรมทั้ง 4 นี้ จะเกิดความสามัคคีและไว้วางใจกันในชุมชนลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือในการพัฒนาทุกด้านส่งผลให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้นำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสัทธาธรรมาภิรม ปสนโน (แช่ตั้ง) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของชุมชน ตำบลบ้านเตือ อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า 1) ทาน 1. การบริจาคอาหารและสิ่งของ 2. การให้ความรู้และการศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ 3. การให้บริการทางการแพทย์ฟรีหรือในราคาที่สามารถเข้าถึงได้ 4. การสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการออกกำลังกาย 5. การส่งเสริมสุขภาพจิตและการสนับสนุนทางจิตใจ 6. การส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาพดี 7. การสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วย 2) ปิยวาจา 1. การให้คำแนะนำเชิงสุขภาพ คือ ปิยวาจาสามารถใช้เพื่อแนะนำแนวทางการดูแลสุขภาพที่ดี 2. การสร้างการตระหนักรู้ คือ การใช้ปิยวาจาเพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี 3. การสนับสนุนกิจกรรมสุขภาพ คือ การใช้ปิยวาจาเพื่อสนับสนุนและสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ 3) อตถจริยา เพื่อการส่งเสริมสุขภาพเน้นไปที่การกระทำที่เป็นไปตามค่านิยมหรือหลักการที่ถือว่าเป็นที่ยอมรับในสังคมเพื่อสุขภาพที่ดีของบุคคลหรือชุมชน นี่เป็นตัวอย่างบางประการดังนี้ 1. ความซื่อสัตย์ 2. ความเท่าเทียม 3. ความเป็นธรรม 4. ความเอื้อเฟื้อ 5. ความเสมอภาค (4) สมานัตตดา เพื่อการส่งเสริมสุขภาวะ คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชน ทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มีการปฏิบัติสม่ำเสมอ (พระครูสัทธาธรรมาภิรม ปสนโน (แช่ตั้ง), 2567) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโพธิสังวรคุณ (สมชาย คุณส่วโร) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานบุคคล ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สกลนคร เขต 1” ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สกลนคร เขต 1 มีค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์สูงกว่า สภาพปัจจุบันในทุกด้านและทุกประเด็น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อน ซึ่งพิจารณาจากค่า PNI ได้ดังนี้ (1) ด้านการวางแผนบุคลากร (2) ด้านการสรรหาบุคลากร (3) ด้านปฏิบัติงานบุคลากร (4) ด้านการธำรงรักษาบุคลากร 2) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานบุคคล ตาม

หลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ควรประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ 4 คือ (1) ทาน การให้ (2) ปิยวาจา วาจาไพเราะ (3) อัตถจริยาประพฤติตนเป็นประโยชน์ (4) สมานัตตตา วางตนเหมาะสม3) ผลการประเมินรูปแบบการบริหารงานบุคคล ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาได้จริง (พระครูโพธิสังวรคุณ (สมชาย คุณสวโร), 2566)

3) การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำคำ ตำบลบุโละปุโย อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในการส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมในชุมชนบ้านน้ำคำช่วยสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีของคนในพื้นที่ ส่งเสริมให้คนในชุมชนแบ่งปันทรัพยากร เช่น ความรู้ อาหาร และแรงงานในการทำกิจกรรมร่วมกันช่วยให้การสื่อสารภายในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น ลดความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจกระตุ้นให้ทุกคนมีจิตอาสา ลงมือช่วยเหลือกันจริง ไม่เพิกเฉยต่อปัญหาของส่วนรวม การสร้างความเสมอภาค เคารพความแตกต่าง เช่น ด้านวัฒนธรรม ศาสนา และความคิดซึ่งเหล่านี้เองจะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม ทั้งผู้ใหญ่ เยาวชน และกลุ่มเปราะบางเกิดเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน นำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ และอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญจนพรพรรณ จุฬรมณี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ ความเข้มแข็งของชุมชนมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยความสามัคคี ชุมชนสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จพัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน (กัญจนพรพรรณ จุฬรมณี, 2562)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมในชุมชนบ้านน้ำคำ มุ่งเน้นการสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผ่านการให้และแบ่งปันระหว่างสมาชิกในชุมชนมีการส่งเสริมการให้วาจาที่สุภาพจริงใจ และสร้างสรรค์ เพื่อลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเข้าใจอันดีสนับสนุนการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชนส่งเสริม

การวางตนอย่างเหมาะสม เสมอภาค และเคารพซึ่งกันและกันมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการช่วยเหลือเกื้อกูล โดยไม่หวังผลตอบแทนเน้นการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชน ทั้งเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น และลดช่องว่างทางสังคมภายในชุมชนส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี และสามารถพัฒนาตนเองได้ ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัย ประกอบด้วย **1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ 1) ควรส่งเสริมกิจกรรมชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุธรรม ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่เน้นให้คนในชุมชนได้ร่วมกัน แบ่งปัน ลงมือทำ และสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและลดความขัดแย้ง 2) ควรจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น เยาวชน และอาสาสมัครให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม โดยยึดหลักเมตตา การให้ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน 3) ควรออกนโยบายที่สนับสนุนการรวมกลุ่มผลิต การแบ่งปันทรัพยากร การให้คำปรึกษาอย่างจริงจัง และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน **2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป** 1) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการพัฒนาชุมชน บ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี 2) การส่งเสริมหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี 3) การบูรณาการอิทธิบาท 4 เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านน้ำดำ ตำบลบุโละบุโย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี

เอกสารอ้างอิง

- กัญจนพรพรรณ จุฬรมณี. (2562). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณรงค์ สุจ้านง. (2525). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระครูโพธิสังวรคุณ (สมชาย คุณสวโร). (2566). รูปแบบการบริหารงานบุคคล ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. ใน *ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูสังฆธรรมมาภิรม ปสนโน (แช่ตั้ง). (2567). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของชุมชน ตำบลบ้านเตื่อ อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิเชฐ ปญญาโร (โพธิ์ศิริ). (2565). การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจต่อโลกธรรม 8. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธีรวัฒน์ ญาณธีโร. (2562). สังฆพัฒนา: การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์ นักพัฒนาจังหวัดลำปาง. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาศุภนันท์ วรปญโญ(ว่องมงคลเดช). (2567). การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกะพังสุรินทร์ อำเภอมือง จังหวัดตรัง. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิมพ์ลภัส นัสบุสย์. (2566). การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 7(1), 586-595. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจริญวิทยาการพิมพ์.